

presència

Número 1860. Del 19 al 25 d'octubre del 2007. Any XLII. 0,50 €

Un grup de nens de l'Orfenat Ribas de Barcelona, a les escales de l'edifici, als anys trenta. / IES VALL D'HEBRON

Històries d'orfenat

ALLÀ VAM CRÉIXER. Vuit testimonis expliquen com va ser la seva infantesa en un orfenat. / 2 a 11

Allà vam créixer

INFÀNCIA COMPARTIDA. Lluny de les seves famílies i amb una gran disciplina, centenars de nens i nenes van ser educats en orfenats, colònies agrícoles o cases de caritat.

ANNA AGUILAR

● Fa 45 anys que Blas Pérez va sortir de l'Orfenat Ribas, però a ell li sembla que era ahir. En Blas i el seu germà Ricardo hi van ser entre 1960 i 1962. Poc temps, comparat amb altres nens i nenes, però suficient per comprovar el pa que s'hi donava. «Quan un nen es feia pipí al llit, la tradició era lligar-li el llençol al coll en forma de capa i fer-li donar una volta a la pista que rodejava el pati.» La seva mare va deixar Barcelona i va emigrar a França amb l'esperança de tenir un treball millor que els ajudés a tirar endavant la família. Però mentre el pare no trobés feina estable allà, dos dels quatre fills —els més grans— van ser internats al l'Orfenat Ribas. «Sobretot els primers mesos, la vida hi va ser bastant difícil;

LA DADA

El 1939 la Diputació de Barcelona va retornar a Lleida i Tarragona infants evacuats de centres benèfics d'aquestes ciutats que durant la guerra havien estat allotjats a la Casa Caritat de Barcelona. Aquell any, diversos grups de nens evacuats també van retornar a Barcelona. El 1943 hi havia més de 12.000 nens en hospicis del territori espanyol.

hi havia una barreja de nens de totes les províncies d'Espanya amb una educació i cultura molt diferents.» Des de París, ciutat on ara viu en Blas, escriu per correu electrònic: «Els millors moments a l'orfenat eren quan anàvem a tirar les escombraries darrere la cuina i allà ens donaven un tros de xocolata.»

Com en Blas i en Ricardo Pérez, centenars de nens i nenes van ser ingressats en alguna de les institucions públiques d'intervenció social (llegeixi's orfenats, *hogares* —en la nomenclatura de l'època—, colònies agrícoles, cases de misericòrdia i de caritat, etc.) que van existir durant bona part del s. XX. Com aquell qui diu, fins fa quatre dies. De fet, no va ser fins l'any 1981 que es van produir les trans-

ferències de l'Estat espanyol a la Generalitat de Catalunya més importants en matèria d'intervenció social amb la infància: les que s'englobaven sota el denominador de Protecció i Tutela de Menors. En el moment de fer-se el traspàs de competències, només a la demarcació de Barcelona es calcula que encara hi havia més de 3.500 nois i noies que estaven acollits en alguna d'aquelles grans residèn-

cies. Carlos Sánchez-Valverde és educador social i doctor en pedagogia. «El panorama que era present el 1981, pel que fa a l'acció social amb la infància en general, i sobretot a la infància en risc, era desolador: compartimentació i fragmentació de competències entre les diferents administracions, manca de coordinació de les iniciatives, models d'intervenció paternalistes i d'asil, etc.» Hi havia

Alumnes en una classe de costura a la Casa Caritat de Barcelona, la qual després de la Guerra Civil va tornar a ser tutelada per la Diputació.

ces dels altres sistemes esmentats, com també feien algunes iniciatives privades (Càritas, fundacions, patronats, etc.).

D'on veníem

La *ley de protección a la infancia y represión de la mendicidad* de 1904 estableix que el Consell Superior de Protecció a la Infància, d'àmbit estatal, seria el que faria les funcions protectores dels nens i nenes. Aquest consell, però, es podria organitzar en juntes locals (presidides per l'alcalde de la població) i en juntes provincials (presidides pels governadors civils). Així, el 13 de març de 1908 es va constituir la primera Junta de Protecció a la Infància y de la Provincia de Barcelona (JPIB), en un moment en què les principals institucions públiques que hi havia a la ciutat eren: l'Hospital de la Santa Creu (del qual després se'n desprendrà la Casa de Maternitat i Expòsits), la Casa dels Infants Orfes, la Casa de la Misericòrdia (a principis del s. XIX continua la seva tasca com a casa de caritat) i l'Asil Toribio Durán, un funest reformatori de finals del s. XIX descrit per Michel del Castillo a *Tanguy*. Totes aquestes institucions tenien la voluntat de ser autònomes i autofinançades.

El primer objectiu de les Juntes Provincials, segons es deia des de Madrid, havia de ser prohibir la mendicitat al carrer. En una paraula, netejar els carrers de nens i joves vagabunds. Amb aquesta advertència de rerefons, van sorgir una gran quantitat de juntes. La de Barcelona es va dissoldre el 1909 per tornar-se a crear el 1911 amb la denominació Junta de Protecció a la Infància y Represión de la Mendicidad de Barcelona, un canvi de nom que mai va arribar a ser oficial. Entre 1911 i 1985, moment de la desaparició de totes les juntes, la JPIB va ser operativa i fins a mitjan anys vint va tenir com a model de referència el Grupo Benéfico Wad-Ras. Inaugurat el 1914, va arribar a acollir més de 1.500 nens i nenes.

Un dels canvis que van experimentar les juntes durant la dècada de 1910 va ser l'edat dels joves amb els quals havien d'actuar. Dels 10 anys es va anar am-

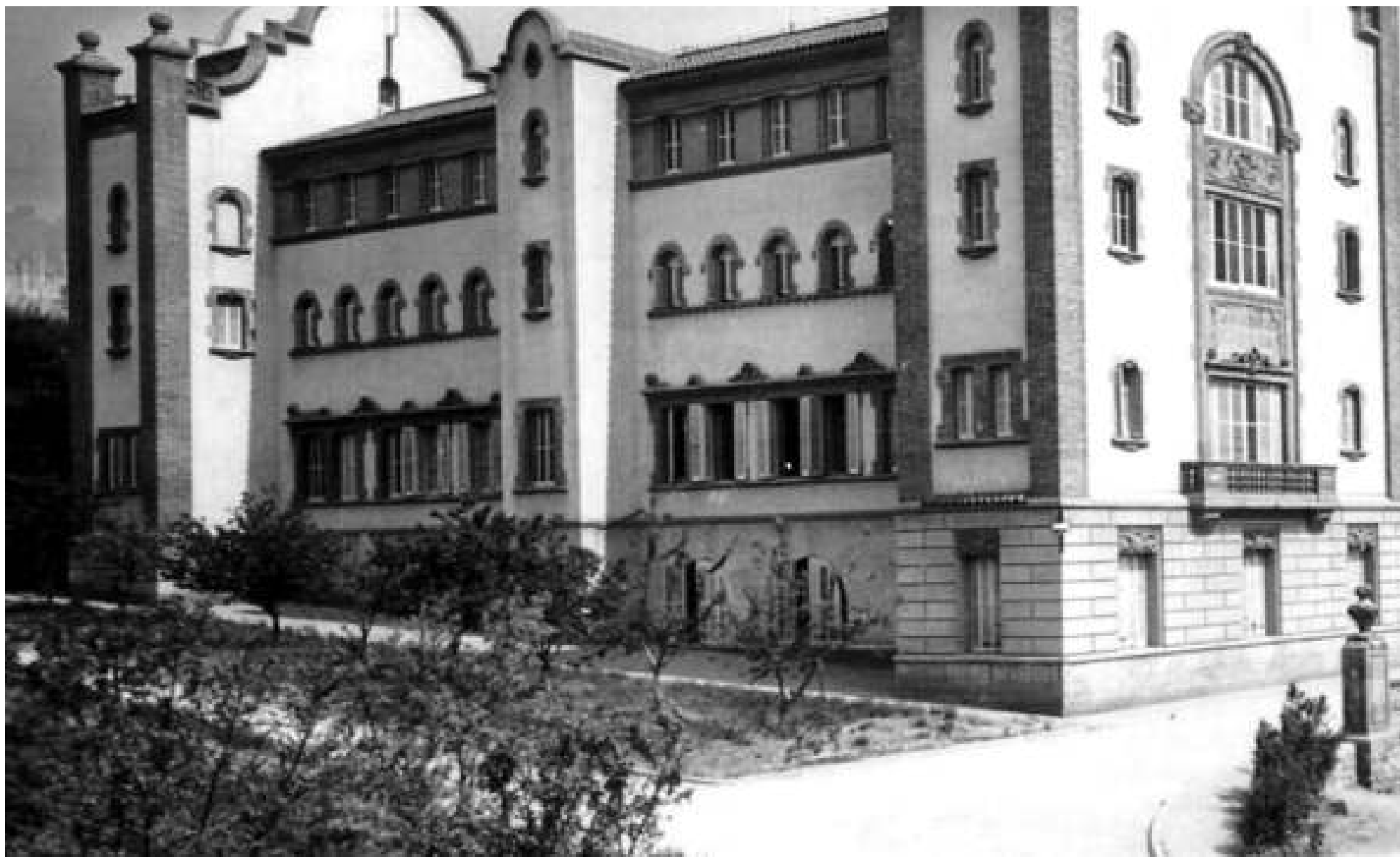
moltes institucions, totes de grans dimensions, i de funcionament similar: un règim on prevalia l'actuació assistencial –i no l'educativa o social–, de funcionament semblant a un quarter, i amb un plantejament basat en l'aïllament dels menors del seu entorn de referència. Com diu Sánchez-Valverde: «En general era un model hereu de tot el que va ser la intervenció durant el franquisme: segregar

i fins i tot ocultar una mica el que passava.» Fins al punt que en alguns dels centres, de caràcter molt autàrquic, es proveïen ells mateixos de certs aliments i del vestit dels interns, a part de tenir escola i tallers laborals.

En línies generals, els centres es podien classificar en quatre grans sistemes. Un, el que provenia de les Juntes de Protecció de Menors i dels Tribunals Tutelars

de Menors. Dos, el que s'havia generat després de la Guerra Civil al voltant de l'Auxili Social: l'INAS (Instituto Nacional de Asistencia Social). Tres, el que era competència de les diputacions provincials (hereu de les cases de misericòrdia i de caritat que es van anar constituint ja al s. XIX). I quatre, el sistema que depenia dels ajuntaments, d'acord amb la llei de beneficència de 1949 i per pal·liar les mancan-

«EREN TEMPS DE NEGACIÓ I ENSINISTRAMENT, NO D'EDUCACIÓ»

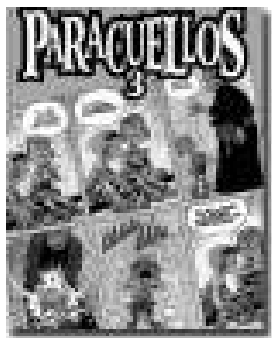
pliant progressivament fins als 16, edat que va quedar fixada després de la Guerra Civil. De fet, durant els anys trenta, les Junes de Protecció a la Infància es van passar a dir Junes de Protecció de Menors. També va ser en aquella dècada, el 1935, que es va constituir la Junta de Protecció a la Infància de Catalunya, tot i que va durar menys d'un any.

L'empremta del franquisme

Durant la Guerra Civil i tot just acabada aquesta, s'opta pel model de colònies i un retorn al camp com a experiència pedagògica comunitària, sota l'empareda de l'Obra Tutelar Agrària. En aquest context es desenvolupen les colònies agrícoles de Bellaplana, Les Torres, Plegamans i Gimenells. En general, el triomf del franquisme va suposar apostar per un model benèfic assistencial, així com també un cert retrocés de les polítiques d'infància. «Les estructures d'atenció a la infància seran, en un primer moment, utilitzades com instruments al servei de la repressió», diu Sánchez-Valverde. El sistema es va repriva-

La tristor feta còmic

● El dibuixant de còmics Carlos Giménez (Madrid, 1941) ha plasmat en les historietes de *Paracuellos* part de la seva pròpia biografia. Dels 6 als 14 anys va estar en diferents col·legis d'Auxilio Social a la comunitat de Madrid. «L'educació era molt de l'època: els pilars eren bàsicament molta religió i molta instrucció militar [...]. Érem nens falangistes que funcionàvem a cops de corneta, desfilàvem i fèiem gimnàstica a l'estil militar», explicava en una

Portada de *Paracuellos* 3

on hi havia les llars Batalla del Jarama —un dels centres on va estar Giménez—, ha tingut un gran èxit. Després de presentar les seves historietes a la revista *Muchas Gracias* i a *El Papus* (on no es van arribar a publicar), la revista *Yes* d'Ediciones Amaika el 1977 va editar-les en format àlbum. Des de llavors i fins al 2003 ja hi ha mitja dotzena d'àlbums al mercat que han merescut uns quants premis. / A.A.

entrevista. Al seu web (www.carlosgimenez.com), aquest dibuixant s'esbafa: «Van ser anys molt durs, nodrits d'anècdotes terribles, plens d'escenes de por, amb càstigs atroços, suportant un fort fanatisme religiós, la gana i el fred.»

Paracuellos, que pren el nom del barri madrileny

titzar donant-hi un enfocament caritatiu i ideològic afí al franquisme, i hi va haver una progressiva concentració dels recursos socials. «Eren temps de negació i ensinistament, no d'educació.» Jaume Fabre, historiador i periodista, acaba de publicar *La presó també era fora* (Ara Llibres, 2007). Es refereix a Ramon Albó com a director dels centres de la Junta de Protecció de Menors de Barcelona durant els anys quaranta, però només sobre el paper. «El moment no li permetia aplicar cap dels principis pedagògics que en uns altres temps havia defensat, i la crua realitat s'imposava.» Eren els militars qui fixaven les normes en una època en què nens i nenes creixien separats (encara que fossin germans) i eren instruïts per ordes religiosos.

Un dels pilars en què es va basar l'assistència social durant el franquisme va ser l'anomenat Auxilio Social. «Una institució homònima de la que els nazis havien creat no feia gaire al seu país», escriu Fabre. Creat el 1936 a Valladolid per Mercedes

Sanz Bachiller, va tenir com a principal objectiu des d'un bon començament la distribució de menjar, sobretot als infants, molts d'ells orfes per culpa de la guerra. Però també va ser un clar mitjà propagandístic del nou règim i de la Falange, de manera que el seu caràcter benèfic originari va acabar derivant en un altre de repressor i moralitzant. Tot i que els serveis d'Auxilio Social es concentraven sobretot a Barcelona, n'hi havia en altres ciutats de Catalunya com Girona, Lleida i Tarragona, així com també a Badalona, Granollers i Sabadell. Amb tot, l'Auxilio Social sempre va fer la seva feina de manera paral·lela i desconnectada de la de les Junes, tot i la relació que tenien.

Els *hogares* que es creen durant el franquisme responen a un model de grans complexos assistencials, macroinstitucions d'asil que vivien aïllades. Un d'aquests, paradigma de *ciutat assistencial*, és el d'Hogares Mundet, institució inaugurada el 1957 que depenia de la Diputació de Barcelona i que en els moments de màxima activitat va

L'Orfenat Ribas és una obra dels anys vint, de l'arquitecte Enric Sagnier. Construït en un principi com a orfenat, amb internat i escola, es va inaugurar l'1 d'abril de 1930 i va ser possible gràcies a la fortuna que Lluís Ribas i Regordosa va deixar en morir per a obres assistencials. / LES FOTOS DE L'ORFENAT RIBAS SÓN CEDIDES PER L'IES VALL D'HEBRON

arribar a acollir més de 5.000 persones, entre acollits i treballadors. De fet, el 1982, quan comença a reformar-se el centre, encara hi residien quasi 1.100 nens i nenes. Durant els anys cinquanta es van crear multitud d'institucions, sobretot en règim de mitja pensió, a Barcelona; mentre que als seixanta va continuar desenvolupant-se la intervenció macroresidencial. El 1971 es va inaugurar l'Institut Ramon Albó de Mollet del Vallès, que va arribar a tenir més de 500 nens. Tot i així, durant la dècada dels setanta es percebia una certa crisi del sistema i va començar a haver-hi intents de renovació en centres com la residència Albada de Sabadell, la Colònia Agrícola de Santa Maria del Vallès, a Lliçà de Vall, o el mateix Institut Ramon Albó. A finals dels anys setanta, la degradació de la Junta Provincial de Menors de Barcelona anava de bracet amb la del règim, i de mica en mica en van anar sorgint propostes renovadores, fins que la Generalitat definitivament en va assumir les competències l'any 1981.

Carlos Sánchez-Valverde. / Educador social i doctor en pedagogia

«Cadascú feia el que podia»

A.A.

● Carlos Sánchez-Valverde és l'autor de la tesi *La Junta de Protección a la Infancia de Barcelona, 1908-1985: Aproximación histórica y guía documental de su archivo*, treball que fa defensar amb èxit l'abril passat.

— El centres d'assistència social a la infància que van existir durant el s. XX funcionaven de manera totalment anàrquica.

— «Sí, sense coneixement ni coordinació entre elles. Com que no hi havia un sistema unificat, cadascú feia el que podia. Quan hi havia alguna situació de maltracte greu intervenia la Junta de Protecció de Barcelona, però de 1.500 infants de les Llars Mundet, jo crec que tenia coneixement de menys de cent. La resta provenien de l'acció social dels

Carlos Sánchez-Valverde al seu despatx. / EUDALD PICAS

ajuntaments de la província de Barcelona i, en alguns casos, també funcionava com una via que tenia la canalla per accedir als estudis.»

— Les Junes de Protecció de Catalunya van

estar sempre controlades des de Madrid?

— «Sí, a partir de finals dels seixanta van començar a treballar com a juntes delegades. Tot i així, fins llavors, sobretot a principi del s. XX, van

tenir molta autonomia i capacitat d'intervenció. Les de Barcelona i Girona van tenir un reconeixement important i propostes molt, molt interessants en educació social.»

— Amb el traspàs de competències devia haver-hi una feinada impressionant per ordenar aquell batibull de centres.

— «Sí, jo crec que com a mínim els primers nou anys van ser de molta imaginació i organització. Es va haver de fer una tria important i estudiar les necessitats reals de cada nen o nena. Molts van tornar al seu domicili o barri de referència. El 1989, coincidint amb la creació de la Direcció General d'Atenció a la Infància, el procés es va aturar una mica, perquè crec que aquest organisme es va crear amb pocs recursos per l'encàrrec que tenia i això està present com una llosa.»

ORFENAT RIBAS, 1930

El despatx del director. Entre els elements decoratius, un santcrist i el retrat de Franco.

L'edifici tenia un teatre sala d'actes de gran cabuda per a tots els interns.

Joan Caldès./ Va viure a la Casa Caritat de Barcelona del 1930 al 1941

«Un hotel de 5 estrelles no dóna el que donava Casa Caritat»

ANNA AGUILAR / Barcelona

«Una vegada vaig haver ingressat a Casa Caritat, em van donar l'uniforme, les indicacions, la situació de la sala i la identificació personal amb un número. A mi em va correspondre el 48.» Joan Caldès (Buenos Aires, 1920) va entrar en aquell immens edifici del carrer Montalegre de Barcelona el 26 de maig de 1930. Enrere quedava una peregrinació personal que va començar quan el seu pare va morir de tuberculosi. «La meua mare va quedar amb tres fills: una nena de deu mesos i dos nens de 7 i 11 anys. Quan va morir el pare, els ingressos es van reduir a zero i la mare, per poder viure, va anar a servir.» En Joan primer va estar-se a casa d'uns parents de Collbató, després a Masquefa amb la seva mare i, finalment, a l'hospital de la Santa Creu. «Allà era molt trist, amb el meu germà vivíem sols en aquell hospital, en una petita habitació no gaire confortable», diu.

A Casa Caritat hi residien més de 2.000 persones entre homes, dones i criatures de totes les edats, religioses, treballadors, metges, etc. «La canalla teníem l'obligació de rentar els plats pel sistema de torns, netejar les sales, escombrar els patis, raspallar el calçat, fer-nos el litit...» Per matalàs, una malfega, «una saca plena de fulles de blat de moro». El menjar no era gaire variat, però no es passava gana, excepte mentre va durar la guerra. «En temps de

Joan Caldès repassant alguns documents antics de Casa Caritat que guarda / A.A.

pau, per esmorzar un plat de sopa de pa; i per dinar, sopa de pasta, un plat de llegum, i bacallà o cap i pota de tercer. Postres, alguna vegada. Per sopar, llegum i tall.» El dia del sant de la superiora, dinar extra: bistec i patates fregides. «Tot i que ha sigut una institució amb els seus defectes, un hotel de cinc estrelles no dóna el que donava Casa Caritat: no et cobraven res, t'ensenyaven i als aprenents d'oficis fins i tot ens pagaven 0,25 pessetes.»

Amb la proclamació de la República, l'educació de Casa Caritat es va dividir en classes en català i en castellà. «En català no et collaven tant, però el senyor Bruguès tenia molt d'interès per la història de Catalunya i organitzava visites culturals al Barri Gòtic.» Segons les circumstàncies familiars, la gent abandonava Casa Caritat a diferents edats. «Un dia la mare em va dir: 'Ara al juliol ja podràs venir amb mi, tinc un pis llogat.'» Però aquell juliol de 1936 va començar la Guerra Civil. «A la mare li va provocar una gran frustració, però em va dir: 'Saps què? Com que això durarà quatre dies, esperem que s'acabi.'» Però els bombardejos s'allargaven i en Joan va viure en directe des de Casa Caritat l'explosió del carrer Balmes. Acabada la guerra, va rebre la partida de naixement i va anar a fer el servei militar. El seu destí estava lligat a Casa Caritat (a partir de 1957, a les Llars Mundet) ja que hi va treballar fins que es va jubilar, el 1985.

FITXA

- INSTITUCIÓ:
Casa Provincial de Caritat de Barcelona
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR COM A HOSPICI:
Des de 1802 fins al 1957, quan els interns van anar a les Llars Mundet
- EMPLAÇAMENT:
A l'antic Seminari Conciliar del c/ Montalegre, al barri del Raval de Barcelona

Com una petita ciutat

A Casa Caritat de Barcelona els nens i nenes (separats entre ells) estaven dividits per seccions o grups d'edat. «Totes les seccions solien dur els cabells tallats, menys a la cinquena», recorda en Joan.

Als 13 anys podien decidir quin ofici volien aprendre. Allà dins hi havia de tot:

lampisteria, serralleria, fusteria, barberia, sastreria, sabateria, matalasseria, etc. «El pa s'elaborava al forn que hi havia al soterrani i moltes hortalisses eren conreades per un grup de pagesos a la finca de la casa

Tarrida». Allà, en Joan va aprendre l'ofici de sabater i va ser encarregat del taller. / A.A.

ORFENAT RIBAS, 1930

La capella. La institució era regentada per les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

L'edifici tenia capacitat per a 500 llits (a la foto, un dels dormitoris) i 800 places escolars

Ana Muñoz. / Va estar a les Llars Mundet entre 1958 i 1970

«Pensava: ‘Com és que a mi no em vénen a veure?’»

A.A. / **Barcelona**
I «Quan vaig sortir de les Llars Mundet, als 21 anys, em vaig adonar que aquella bombolla on havia viscut durant tant temps s'havia trencat. Va arribar un moment que es va obrir la porta a aquell món que sempre havia vist des d'una finestra.» Ana Muñoz (Peñarroya, Còrdova, 1949), va entrar a les Llars Anna Gironella de Mundet de Barcelona quan tenia vuit anys. Tota l'adolescència internada. «Més que fer-nos grans abans, diria que ens vam tornar més responsables, més madures», comenta l'Ana, que ara només sent agraïment cap a aquesta institució. «No hi ha paraula al diccionari que pugui expressar la meua gratitud cap a aquelles persones que em van donar estudis, atenció mèdica, disciplina, saber estar, comprensió... Indubtablement van ser la meua família.»

A l'edat de sis mesos, la seva mare va deixar-la a la Maternitat de Barcelona, fins que va tenir 4 o 5 anys i la van passar a la Casa Caritat —«molt sòbria, molt trista, semblava un monestir»—. Tot un contrast amb el que finalment va trobar al complex de la Vall d'Hebron estrenat feia poc: «Les Llars Mundet transmetien una sensació de més llibertat, les instal·lacions eren grans i noves, allò era tot un altre món.» De tota la seva infantesa, recorda un dia molt especial: «Als 7 anys, quan vaig fer la comunió, vaig saber que tenia mare i vaig conèixer-la per primera ve-

gada.» Des d'aquella trobada, van veure's esporàdicament algun cop més, cada tres o quatre anys. Del seu pare no n'ha sabut mai res. «Quan ets petita no t'acabes d'adonar massa de la situació ni t'atreveixes a preguntar, encara que notes que et falta l'afecte. A vegades pensava: ‘Com és que a mi no em vénen a veure?’ És de gran quan reflexiones sobre el que podia haver sigut i no va ser», reconeix ara amb emoció continguda. De fet, per dins allà cadascú vivia el seu drama. «Recordo les mirades tristes de les nenes noves que entraven, com espantades; de seguida ens hi volíem fer amigues.» Amb algunes encara ara es troben. I rememoren.

«Vam rebre una educació excel·lent, i les monges (de la comunitat de Sant Vicenç de Paül) tenien veritable vocació. També hi havia molta disciplina, però és normal, perquè érem moltes.» Més d'un miler d'alumnes, entre les noies i els nois (instruïts pels salesians), alguns dels quals després han acabat tenint importants llocs de treball. Fossin bons estudiants o no tant, les classes començaven per a tothom després d'esmorzar i assistir obligatòriament a la missa diària; «si no, et tocava netejar les habitacions». A part de les assignatures generals, a les noies també els ensenyaven *corte y confección*. L'Ana diu que, malgrat tot, era una nena desperta i oberta, «solia caure bé i les monges m'estimaven molt».

Ana Muñoz, amb el llibre de les Llars Mundet. / RITA LAMSDORFF

FITXA

- INSTITUCIÓ:
Llars Anna Gironella de Mundet
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR COM A HOSPICI:
Es va inaugurar el 1957. Durant els anys setanta s'hi van anar sumant nous espais i el 1987 la Diputació de Barcelona va cedir els edificis a la Universitat de Barcelona
- EMPLAÇAMENT:
Al passeig de la Vall d'Hebron de Barcelona

Diumenge, cine

I «Allà se celebrava tot: el Domund, Setmana Santa, Tots Sants, Santa Maria Auxiliadora, Sant Vicenç de Paül, etc. També es feien obres de teatre, festivals (a la foto, un de gimnàstica del maig de 1967) als quals assistien les autoritats, hi havia equips de futbol i de bàsquet...» I els diumenges, a les 4 de la tarda, sessió de cinema: «Pel·lícules bones, eh!», diu l'Ana. Al cine, els nois

es posaven a baix i les noies a dalt. Entre ells alguna mirada de complicitat s'escapava.

El diumenge a la tarda també era el dia que podien rebre la visita de la família. «No podíem estar als patis. Ens esperàvem en una sala i per megafonia ens anaven cridant. Per a mi era una veritable tortura.» / A.A.

ORFENAT RIBAS, 1930

El menjador ofereix una imatge força diferent de la d'una única taula llarga de ranxo.

Als anys trenta, l'ensenyament es basava en el mètode Montessori, molt avançat per l'època.

Dolores Agost. / Va formar-se a la granja i escola agrícola Mas Guàrdia des del 1940 fins al 1952

«Als orfes ens allistaven per anar a Rússia»

A.A./ Sabadell

La seva mare va morir de càncer el gener del 1936. El seu pare, al front. «Als orfes ens allistaven per anar a Rússia però l'agutzil del meu poble coneixia un senyor del Grupo Benéfico Wad Ras de Barcelona i l'agost de 1938 em van portar allà. M'hi vaig estar fins que es va acabar la guerra», explica Dolores Agost (Guimerà, 1928). Durant els tres anys que va durar el conflicte, aquell centre es va anar omplint de criatures, fins arribar a les 2.000. «Van començar a venir molts nens i nenes refugiats de Màlaga i de Madrid. Com que allà no hi cabíem tots, després ens van anar repartint en grups de 15 o 20 nenes en diferents cases família del Figaró, Aiguafreda, Hostalric...» A la Dolores li va tocar en aquesta última població, abans de tornar primer a El Grupo i d'anar després a la colònia agrícola Bellaplana, a Lliçà de Vall.

L'estada a la colònia Bellaplana va durar escassament un any, del juny de 1939 a l'abril de 1940. «Allò havia sigut un quarter i el primer que vam haver de fer va ser netejar. Un cop va estar tot net, ens vam passar l'estiu recollint fruita, que n'hi havia molta, fins que a l'octubre van començar les classes.» Com que eren nenes no semblava necessari escolaritzar-les, però la directora del centre va intervenir. «No podem tenir-les analfabetes. Almenys han d'aprendre a llegir i a es-

Dolores Agost actualment resideix a la parròquia de Sant Oleguer de Sabadell. / RITA LAMSDORFF

FITXA

- INSTITUCIÓ: **Granja escola Mas Guàrdia de Palau de Plegamans (Vallès Occidental)**
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR: **El 1919 el Patronato de Libertos y de la Juventud Abandonada compra la granja. El 1956 se la queda la Junta de Barcelona i tanca el 1984.**

Donar el que es va rebre

Des que el 1939 Dolores Agost va entrar en contacte amb les monges salesianes de Bellaplana ja no va abandonar aquesta comunitat. Als 23 anys, en lloc de marxar de la granja de Palau de Plegamans, portada també per aquest orde, va decidir fer el noviciat i durant 20 anys va exercir-hi de professora amb

les noves generacions de noies que anaven arribant. «Les vaig

estimar amb tota l'ànima. Elles a vegades ens deien: 'Vostès han sigut les nostres mares'», diu la Dolores, que sap bé què volen dir aquestes paraules.

D'aquell centre en van sortir cinc vocacions: tres salesianes i dues monges de clausura. / A.A.

criure, que després es puguin defensar', va dir.» Així va ser com al final van establir dues classes —«una per a les més avançades i l'altra per a les més endarrerides»— i es va permetre que hi anessin altres nenes del poble.

L'1 de maig de 1940 van portar la Dolores a la granja escola Mas Guàrdia de Palau de Plegamans. «Quan vam fer el trasllat, érem 30 noies, encara després vam passar a 50 i s'havia arribat a més de 100». Aquella finca tenia 40 quarteres de camp i 60 de bosc. «En principi havia de ser per als fills dels presos lliberts». Finalment els nois que hi residien van anar a Bellaplana i les noies de Bellaplana, van anar allà ja que la feina agrícola no era tan dura. Al Mas Guàrdia unes feien tasques domèstiques i les altres treballaven la terra, i amb els anys fins i tot van començar a sortir per anar a l'escola del poble.

Pel fet de viure a pagès i tenir bestiar i aviram, la carn, la verdura i la llet no els van faltar mai. «Els primers anys tot va ser una mica escàs, però després es va arreglar molt.» Entre 1940 i 1944 es feien fins i tot el pa. «Molíem el blat, la civada i el blat de moro en un molí que teníem per fer la farina dels porcs.» El pa el coïen al forn de la cuina; «així cada nena podia menjar el seu panet diari». La Dolores també recorda que hi havia una gran sala de rentar amb una caldera de llenya d'on treien més de 200 litres d'aigua calenta.

ORFENAT RIBAS, 1930

L'aula de dibuix. Els nens i nenes no només memoritzaven, sinó que també aprenien.

El centre disposava fins i tot de barberia, perquè la canalla anés ben clenxinada.

Joan Peña./ Va ser a l'Orfenat Ribas del 1967 al 1971

«Amb el meu germà pràcticament ni ens vèiem»

A.A. / Abbrera
I «Era un nen molt dòcil i prudent, i feia molta bondat.» Així s'autodefineix Joan Peña (Igualada, 1962). Quan va entrar a l'Orfenat Ribas de Barcelona tenia 6 anys acabats de fer: «No em sabia ni cordar les sabates!» Ell era el penúltim de cinc germans. «La meva mare estava malalta i va haver d'estar llargues temporades a l'hospital, els avis vivien a casa però també estaven delicats i el meu pare no es podia fer càrrec de tot.» Malgrat que alguna temporada havien anat amb uns tiets, calia trobar una solució definitiva. Al final, els seus pares van distribuir els fills en dos centres. En Joan i un seu germà van anar a l'Orfenat Ribas. «Tot i estar al mateix lloc, jo anava amb els petits i a ell el van posar amb els grans; pràcticament ni ens vèiem.» Reconeix que per als pares no devia ser una decisió fàcil. «Per a nosaltres va ser fort, però per a ells deixar els fills de 6 i 8 anys allà, encara molt més.»

En Joan només anava a casa a l'estiu, per les vacances. «Tot i així, jo era un privilegiat, perquè tenia pare i mare, però molts que no en tenien s'havien de quedar sempre a l'orfenat.» Mentrestant, durant el curs el seu pare els anava a veure un cop cada tres setmanes, el diumenge a la tarda. «Ens portava un paquet de galetes Marí i una caps de formatges del Caserío. Amb el meu germà ens ho partíem: jo em quedava les gale-

tes i el meu germà, els formatges.» Un dia, però, van anar-los a veure els seus pares amb una tieta. «Portaven un mocador de fer farcells amb un conill per dinar.» Aquell dia, en Joan i el seu germà, igual que altres nens, feien la primera comunió. «Jo duia un vestit blanc, com d'escolà, que altres ja havien fet servir abans. Allà la roba anava passant dels més grans al més petits.» La vigília d'aquell dia tan assenyalat, les monges van tenir molta cura de rentar-los ben nets. «Era la primera vegada que recordo que em van tallar les ungles dels peus.» Sobre qüestions d'higiene, en Joan també comenta que els feien dutxar –tot i que sense despullar-se del tot– un cop per setmana, «els altres dies només ens rentàvem una mica com podíem».

A l'orfenat tenien dues bicicletes que, en tot el temps que en Joan va ser-hi, només va veure tres vegades. «Les monges les treien al pati, ens feien posar en fila i durant dues o tres hores qui volia podia muntar-hi. Vols creure que jo no ho vaig aconseguir mai?» D'aquell sobri pati que tenien, a en Joan li va quedar molt gravada la sensació de patir set, ja que fins a l'hora dels àpats no podien entrar a dins. Uns àpats que solien incloure unes mongetes seques vermelloses molt dolentes; «Però si deies 'no en vull', igualment t'ho feien menjar per força.» Com per força cada matí havien de cantar el *Cara al sol*.

Joan Peña. Actualment treballa com a transportista. / J.P.

FITXA

- INSTITUCIÓ:
Orfenat Ribas de Barcelona, gestionat pel Patronat Ribas
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR COM A HOSPICI:
Des de l'abril de 1930 fins al 1971. Actualment les dependències estan ocupades per l'IES Vall d'Hebron
- EMPLAÇAMENT:
Passeig de la Vall d'Hebron 93-101, Barcelona. El complex, obra de l'arquitecte Enric Sagnier, té 9.000 m²

Pujaven drets

I «Sempre uniformats, sempre en files. Com si fos la mili, però amb nens petits.» Mentre en Joan va estar a l'Orfenat Ribas (fins que la seva mare es va recuperar), no l'havien castigat massa. Tot i així, recorda sor Maria Teresa, a qui tots temien. «Hi havia monges que eren bones, però n'hi havia dues o tres...» Copiar diverses vegades una mateixa frase, aguantar els llibres amb els

braços estesos, que els piquessin amb un regle la punta dels dits o els abaixessin els pantalons i els deixessin el cul «vermell com un tomàquet», entrava dins els càstigs de l'època. A en Joan (a la foto, a l'extrem dret) fins i tot el van avisar perquè es ficava les mans a les butxaques dels pantalons. / A.A.

ORFENAT RIBAS, 1930

Infermeria i clínica, per a la cura de primers auxilis i alumnes convalsents.

Les dutxes eren comunitàries. Tothom hi passava un cop per setmana.

Antònia Capdevila. / Va entrar a la Casa Caritat de Vic el 1951 i en va sortir el 1960

«Allà estàvem bé, però em vaig enyorar molt»

A.A. / Vic

● Abans d'entrar a Casa Caritat, Antònia Capdevila (Vic, 1942) havia acompanyat la seva mare a demanar almoïna per la ciutat. Recorrien la zona de les pelleries. «En un lloc et donaven un plat o dos d'escudella, en un altre un tros de pa, i així anar passant», explica l'Antònia. El seu pare treballava però tot sol no es podia fer càrrec d'ella i el seu germà. La mare tenia un problema d'alcoholisme. «Hi havia passat molts ensurts, amb ella, perquè de tan beguda a vegades queia a terra i tot.» Per aquesta raó, dels 9 als 18 anys, l'Antònia va ser criada a Casa Caritat. «Allà estàvem bé, però em vaig enyorar molt. Molt. El dia que em van dir per anar-hi, m'agafava a les cames de la meua mare dient que no volia marxar.» Quan el seu germà va sortir d'aquell centre, hi va entrar ella.

A Casa Caritat els hiverns eren crus i s'hi passava molt fred. «A la classe només teníem una mica d'estufa i ens abrigàvem amb jerseis i abrics fins al cap!» Tant el vestit com el calçat els el donaven allà, i l'Antònia diu que les nenes que anaven a l'escola de Casa Caritat però vivien amb les seves famílies anaven més ben arreglades. «Nosaltres, en canvi, dúiem aquelles mitges tan gruixudes de punt anglès.» I unes llargues trenes; «les grans pentinàvem les més petites». Així ho va fer durant un temps la Brígida Sociats quan l'Antònia encara era

L'Antònia (a l'esquerra) amb la Brígida. Totes dues viuen a les Germanetes dels Pobres de Vic. / A.A.

FITXA

- INSTITUCIÓ:
Casa de Caritat de Vic
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR:
Es va crear el 1830. El 1986 encara quedaven alguns albergats als Trinitaris. El 1973 la Fundació Casa Caritat obre la Llar Juvenil
- EMPLAÇAMENT:
Exconvent dels Trinitaris i després el dels Dominics

El nombre d'albergats disminuïa

● Dels albergats a Casa Caritat només se'n tenen dades esporàdiques. La germana vedruna M. Teresa Llach n'ha recollit algunes al llibre *La Casa de Caritat de Vic*, publicat aquest 2007. El 1940 hi havia 126 persones albergades; el 1946, 75, i deu anys més tard, el curs 1966-1967, ja havien

disminuït fins a 49. La proporció entre canalla i adults, en acabar el curs 1971-1972, era de 36 nens i nenes (a la foto, unes de principis del s. XX al claustre) i set adults, la majoria dones. Llach ha recopilat al llibre diversos reglaments pels quals es va regir Casa Caritat. El primer, del 1832. / A.A.

una nena. La Brígida, que va entrar-hi a treballar amb 23 anys, també havia peixut l'Antònia i procurava que mengés. Companyes de Casa Caritat, han tornat a coincidir, ara a les Germanetes dels Pobres de Vic.

Per Sant Esteve i Pasqua podien anar a casa. Però per festa grossa, l'onomàstica de mossèn Cinto –el mateix que amb uns binocles vigilava que la canalla fes bondat al pati–. Un altre moment que trencava la monotonia era quan sortien a donar un tomb per la ciutat. «Sempre havíem d'anar acompanyades d'una dona gran de Casa Caritat i anàvem fins a l'estació.» Les posaven per ordre d'alçada en fila, de manera que les grans quedaven darrere. Un dia dues d'elles es van escapar.

A Casa Caritat, l'Antònia dormia en una habitació comunitària, «llarga i amb llits per banda com la d'un hospital». Algunes a la nit encara es feien pipí. «Després havíem d'agafar el matalàs i posar-lo a la finestra perquè s'eixugués», explica. Aquell llòbrec edifici tenia diversos pisos. Al de baix hi havia la canalla –tot i que separada per sexes– i al segon, la gent gran. La mainada s'hi podia estar fins que tenia 18 anys. «Llavors els pares et reclamaven.» Algunes, però, s'hi quedaven per ajudar les monges. L'Antònia va sortir-ne per posar-se a treballar a la fàbrica. «Quan vaig marxar em van donar una bona maleta de roba i em van aconsellar molt bé.»

ORFENAT RIBAS, 1930

La cuina era el centre d'operacions on es preparava el menjar (detestable, a vegades).

Quilos de roba que havia de ser planxada. Hi havia auxiliars cosidores, rentadores, etc.

Leonardo Rodríguez. / Va viure a les Llars Mundet entre 1957 i 1962

«Quan Franco va entrar, tots saludant amb el braç enlaire»

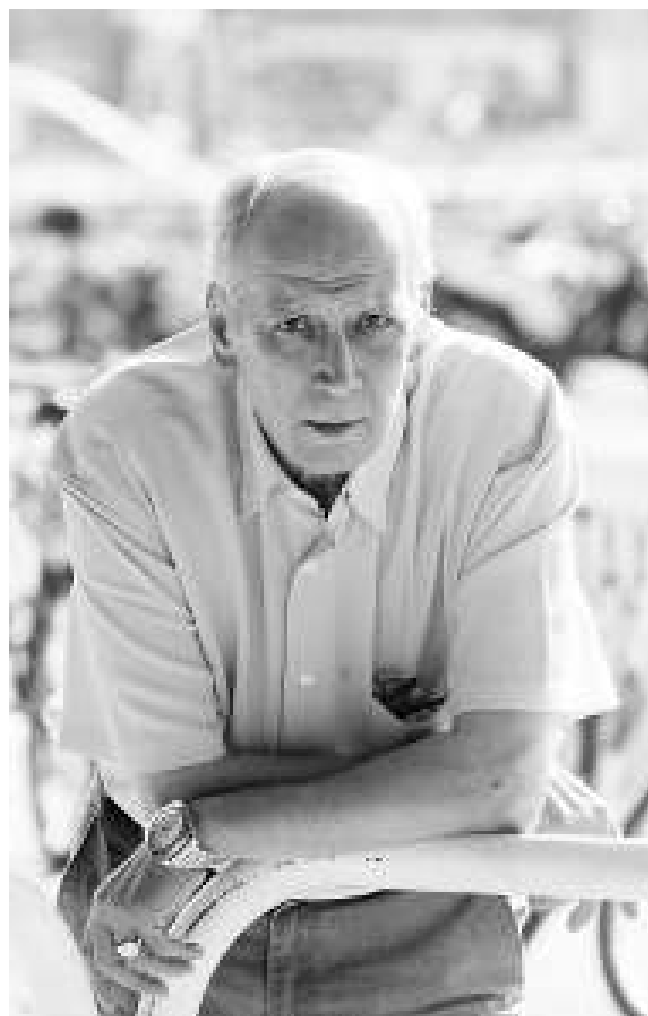
A.A. / Barcelona

● 14 d'octubre de 1957, fa 50 anys: «Estant a Casa Caritat, ens van fer pujar a tots en un autobús atrotinat, vestits amb l'uniforme blau, i vam començar a enfilarr carrers de Barcelona amunt fins que vam arribar a les Llars Mundet», recorda Leonardo Rodríguez (Barcelona, 1946). Els duïen a la inauguració del nou hospici que s'havia començat a construir el 1954 gràcies al donatiu de 40 milions de pessetes que havia fet Anna Gironella de Mundet. «Va venir el Caudillo i la família Mundet, i a nosaltres ens van posar al pati, formant com en un regiment. Els nens a un cantó i les nenes a l'altre. Quan Franco va entrar, tots saludant amb el braç enlaire.» L'ingrés de la canalla de Casa Caritat a les Llars Mundet, però, no es va fer fins al cap d'uns dies i esglaonadament. En Leonardo hi va entrar, amb els més petits, una tarda de novembre.

El dia que ell hi va arribar ja per quedar-s'hi, amb un protocol similar als van col·locar a tots al pati. «Una vegada a dins, van tancar la porta i ens van posar en files, flanquejats per capellans. Fins que no vam arribar al pavelló dels nois, tot el camí resant.» Els primers tres o quatre anys van ser de molta disciplina: no podien sortir ni rebre visites. En Leonardo recorda l'interès que tenien els capellans per infondre'ls la religió. «Al principi, misses diàries i a la tarda resar el rosari, sobretot

durant el mes de Maria.» De mica en mica s'hi van anar acostumant, i a principis dels anys seixanta les coses van començar a canviar. Els diumenges al matí ja podien practicar esports (atletisme, bàsquet, futbol...) i en Leonardo va començar a assumir càrrecs dins l'orfenat. «Al matí m'encarregava d'aixecar les persianes del dormitori, repassar que tothom hagués fet el llit, i a la tarda amb en Tames érem els que repartíem el berenar. Als nostres amics els donàvem ració doble de xocolata», reconeix. També tenia cura del pati i feia algunes funcions a la sagristia ajudant aquells capellans que sempre els deien, quan sentien que entre ells parlaven en català: «*En castellano, hijos míos, en castellano.*»

En Leonardo va néixer a la Maternitat, on va viure uns anys, i després el van dur a la granja Casa Tarrida. A l'edat de 5 o 6 anys va arribar a Casa Caritat. Allà, un dia una monja el va portar amb la directora, que, a través d'una finestra, li va ensenyar la seva germana bessona i li va dir que havien estat setmesons. Com que del pare no n'han sabut mai res, els van posar els dos cognoms de la mare. Això sí, un cop es va poder legalitzar aquell matrimoni civil que durant la guerra havia quedat invalidat. L'altra cosa que en Leonardo recorda molt de Casa Caritat és quan sortien a passejar per les Rambles i la gent deia: «*'Mira, los niños del hospicio.'*»

Leonardo Rodríguez té present la seva joventut. / ANDREU PUIG

FITXA

- INSTITUCIÓ:
Llars Anna Gironella de Mundet
- PERÍODE EN QUÈ VA FUNCIONAR COM A HOSPICI:
Es va inaugurar el 1957. Durant els anys setanta s'hi van anar sumant nous espais i el 1987 la Diputació de Barcelona cedeix els edificis a la Universitat de Barcelona
- EMPLAÇAMENT:
Al passeig de la Vall d'Hebron de Barcelona

Aquell nen

● En Leonardo (a la foto de baix, amb el dorsal número 7, a principis dels seixanta) recorda que va abandonar les Llars Mundet cap als 17 anys, després de fer-hi l'educació bàsica i la formació professional. Abans d'anar a la residència Fàbregas i de mica en mica començar-se a espavilar pel seu compte, a alguns exalumnes encara els van deixar quedar un temps allà. «Recordo que

al marxar un capellà em va dir: 'Procura ser l'arquitecte del teu propi destí.'»

Aquell nen que fins que no va tenir 7 o 8 anys no va conèixer la seva mare, que en total el va anar a veure a l'hospici una dotzena escassa de vegades, havia crescut. Enrere quedaven un munt d'entremaliadures i anècdotes. / A.A.